

PALOTÁS ZSOLT

Amerikai fogságelbeszélések a Magrebben

Kutatási irányok és lehetőségek

Az indián fogságelbeszélés népszerű irodalmi műfaj a korai amerikai irodalomban. A munkák, melyek bemutatják az amerikai őslakosok életét és az európai telepesek velük fenntartott kapcsolatait az észak-amerikai nyugati határvidéken (*Western Frontier*), több szempontból is háttérbe szorították „az Amerikai Egyesült Államok észak-afrikai határterületének” fogságtörténeteit.

Az amerikai hajósok, kereskedők és katonák rabsága Barbáriában, azaz Észak-Afrikában, pontosabban a Magreb nyugati területein központi témáját jelentette számos írásnak nemcsak Európában, hanem Észak-Amerikában is. A jelen munka röviden ismertetni kívánja a barbár fogságelbeszélések (*Barbary Captivity Narrative*) vizsgálatában rejlő kutatási lehetőségeket. Válogatott elbeszéléseken és szemelvényeken keresztül demonstráljuk, hogy ezek a beszámolók és naplók milyen hatással voltak az Egyesült Államok korai eszmeiségére és történeti szemléletére. Számos, a későbbiekben részletesebben vizsgálható, illetve kutatható témakör – például határvidék és határsáv, a fiktív és valós barbár fogságelbeszélések kérdései stb. – mellett a rabszolgaság, valamint a rabság és a fogságelbeszélés kapcsolatát állítottuk a jelen tanulmány középpontjába.

A tanulmányban vizsgált események és beszámolók időhatárait 1788 és 1829 jelenti.¹ Az előbbi James Leander Cathcart (1767–1843) algíri fogságának évét jelöli. Az utóbbi pedig Viletta Laranda szintén rabságban töltött éveire utal.² Ezen intervallumon belül három, jól körülhatárolható időszakot – 1785–1796/7, 1801–1805 és 1810–1820 – lehet elkülöníteni, melynek során muszlimok amerikai tengerészeket, kereskedőket és katonákat fogtak el és tartottak fogságban a Mediterráneumban.³

Amerikai források és modern munkák a Barbár Államokról

A 16–19. században számos európai keresztény rabszolga, rab, szabadítórendi szerzetes, utazó és diplomata készített beszámolót és jelentést az úgynevezett Barbár Államokról (*Barbary States* vagy *États barbaresques*) és azok lakóiról. Ezek az államok az Oszmán

¹ A keresztény országok és a Barbár Államok közötti kapcsolatok története azonban ennél sokkal szélesebb időszakot ölel fel, és visszanyúl egészen a 16. századig, valamint túlmutat a 19. század első felén is. Ezért, ahol szükséges volt, nem ragaszkodtunk szorosan a fenti időhatárhoz, és helyenként túlléptünk azon.

² Cathcart, James Leander: *The Captives: Eleven Years a Prisoner in Algiers*. La Porte, 1899.; Laranda, Viletta: *Neapolitan Captive: Interesting Narrative of the Captivity and Sufferings of Miss Viletta Laranda...* New York, 1830.

³ Blum, Hester: *Pirated Tars, Piratical Texts: Barbary Captivity and American Sea Narratives*. *Early American Studies: An Interdisciplinary Journal*, vol 1. (2003) no. 2. 139.

Birodalom észak-afrikai tartományai – Algíri, Tuniszi és Tripoliszi Kormányzóság –, illetve a Marokkói Királyság voltak. A keresztények emellett szintén beszámoltak írásaikban a muszlim korzóról, vagyis ezen államok hivatalos kalózkodásáról (*corsairing*) is.

Az európaiak mellett Észak-Amerika hajósai is kapcsolatba kerültek a magrebi muszlimokkal az újkorban. Az Alabamai Egyetem adjunktusa, Christine Sears számítása szerint ugyanis összesen 700 amerikai állampolgárt tartottak fogságban a Barbár Államok 1776-tól 1830-ig.⁴

Számos amerikai fogoly írt beszámolót fogvatartásának körülményeiről a barbár parton. Három nagyobb periódust különböztethetünk meg: nevezetesen az algíri fogság időszakát (130 elfogott, 99 kiszabadított), a Tripoli elleni háborút (307 elfogott, 296/7 kiszabadított) és az 1810 és 1820 közötti időszakot (66 elfogott, 47 kiszabadított), melynek során muszlimok amerikai tengerészeket fogtak el és tartottak fogságban Észak-Afrikában.⁵

Ezen időszakok eseményeinek beszámolóit az évek során többször is megjelentették az Egyesült Államokban. Az amerikai kiadók több mint száz ilyen történetet adtak ki 1798 és 1817 között. Cathcart beszámolóját leánya, Jane Bancker Newkirk adta közre *The Captives: Eleven Years a Prisoner in Algiers* címmel 1899-ben. John D. Foss (?–1800) beszámolója (1798) szintén az algíri fogság időszakának eseményeit mutatja be. Az amerikaiak Tripoli elleni háborúja során dr. Jonathan Cowdery (1767–1852) és William Ray (1771–1826) tollából jelentek meg beszámolók (1806, 1808).⁶ A legismertebb amerikai barbár fogságbeszélést vagy narratívát James Riley (1777–1840) írta, aki Nyugat-Szaharában, Marokkóban volt fogságban 1815-ben. Riley mellett Judah Paddock (1767–1823) szintén beszámolt a saharai fogság eseményeiről.⁷ Riley munkájának, a *Loss of the American Brig Commerce*-nek (1817) sikerét és népszerűségét mi sem mutatja jobban, mint az, hogy közel egymillió példányt adtak el belőle több mint húsz kiadáson keresztül.⁸

⁴ Sears, Christine E.: *American Slaves and African Masters: Algiers and the Western Sahara, 1776–1820*. New York, 2012. 3.; Miranda: *Captive in Barbary*, 7.

⁵ Blum: *Pirated Tars, Piratical Texts*, 139.; Miranda: *Captive in Barbary*, 7. Érdekesképpen meg lehet említeni, hogy a barbár háborúk lezárulása után a következő és utolsó krízis 1904-ben bontakozott ki a barbár fogság vonatkozásában. A 20. század elején Ion Perdikárisz (1840–1925) amerikai, illetve görög állampolgárságú személyt ugyanis elrabolta tangeri (Tanger, Marokkó) otthonából Ahmed er-Raszúli (1871–1925), akit az „utolsó barbár kalóz”-ként tartottak számon. 1904. június 22-én John Hay (1838–1905), aki ekkor az Egyesült Államok külügyminisztere volt, ultimátumot nyújtott át Abd al-Azíz marokkói szultánnak (1894–1909), melyben követelte, hogy „Perdikárisz élve vagy Raszúli halva”. Végül Perdikárisz kiszabadult, és visszahajózott az Egyesült Államokba. Az egykori fogoly legalább három beszámolót írt rabságának történetéről. *The St. Louis Republic*, 1904. június 23.; Brown, L. Carl: *The United States and the Maghrib*. Middle East Journal, vol. 30. (1976) no. 3. 282–283.

⁶ Foss, John: *A Journal, of the Captivity and Sufferings of John Foss, several years prisoner in Algiers...* Newburyport, 1798.; Ray, William: *Horrors of Slavery: or, the American Tars in Tripoli: Containing an Account of the Loss and Capture of the United States Frigate Philadelphia...* Troy, 1808.; Cowdery, Jonathan: *American Captives in Tripoli; or Dr. Cowdery's Journal in Miniature. Kept During his Late Captivity in Tripoli*. Boston, 1806.

⁷ Riley, James: *An Authentic Narrative of the Loss of the American brig Commerce: wrecked on the Western Coast of Africa, in the Month of August, 1815...* New York, 1817.; Paddock, Judah: *Narrative of the Shipwreck of Oswego, on the Coast of South Barbary, and of the Sufferings of the Master and the Crew While in Bondage among the Arabs...* London, 1818.

⁸ Ratcliffe, Donald J.: *Selling Captain Riley, 1816–1859: How did His 'Narrative' Become So Well Known?* Proceedings of the American Antiquarian Society, vol. 117. (2007) 177–209.

A fentiek mellett számos egyéb amerikai munka is született Észak-Afrikáról. A nyomtatásban megjelent műveket tekintve három alváltozatról beszélhetünk: foglyul ejtett tengerészek városi fogsága, hajótörött túlélők szaharai fogsága és olyan történeti munkák és kommentárok, melyek a Barbár Államokról – földrajz, politika, társadalom stb. – íródtak.⁹

Az angolszász, elsősorban az amerikai kutatók részletesen megvizsgálták az Egyesült Államok és az észak-afrikai államok közötti katonai, politikai és kulturális kapcsolatokat a fiatal köztársaság első éveiben. A történészek figyelmét elsősorban az amerikai kereskedők és tengerészek algíri rabsága, illetve az úgynevezett barbár háborúk, vagyis a fentebb említett, Tripoli elleni, valamint az Algír elleni (1815–1816) konfliktusok keltették fel. A háborúk eseménytörténetének feldolgozása olyan neves kutatókhoz köthető a 21. században, mint például Frank Lambert, Joshua London és Frederick Leiner.¹⁰

A korai amerikai–észak-afrikai diplomáciai és katonai kapcsolatok bemutatására szintén számos korai munka vállalkozott. A legkorábban megjelent összefoglalás Gardner Weld Allen *Our Navy and the Barbary Powers* című könyve, mely elsősorban a Tripoli elleni háborút dolgozta fel.¹¹ Emellett alapvető feldolgozás az államok közötti diplomáciai kapcsolatról Ray Watkins Irwin *The Diplomatic Relations of the United States with the Barbary Powers 1776–1816* című könyve is.¹²

Több másodlagos irodalom témáját adja az amerikai fogsága Barbáriában. Például Henry G. Barnby monográfiája, a *The Prisoners of Algiers* (1966) az egyik legjobb feldolgozás az amerikai hadifoglyok algíri fogságáról és kiváltásáról. Emellett Gary E. Wilson tanulmánya, az *American Hostages in Moslem Nations* (1982) szintén megvizsgálta az amerikai algíri fogságát és annak hatását az Egyesült Államok bel- és külpolitikájára.¹³

A Paul Baepler tollából megjelent antológia, a *White Slaves, African Masters* (1999) összesen kilenc amerikai fogságbeszámolót közöl. A munka kitűnő bevezetővel is rendelkezik az amerikai fogságáról a Magrebben. Végül ki kell emelnünk Daniel E. Williams és Christina Riley munkáját, a *Liberty's Captives*-t. Ez a forrásgyűjtemény tizenhét kevésbé ismert narratívát ad közre az 1779 és 1818 közötti időszakból. Ezek a válogatott elbeszélések nemcsak Barbáriából, hanem Észak-Amerikából, a Nyugat-Indiákról és Angliából származnak.¹⁴

⁹ Számos amerikai diplomata írt kommentárt és leírást az észak-afrikai városokról és a környező vidékről. William Shaler (1773–1833) például diplomataként és konzulként szolgált az Egyesült Államokat nemcsak Mexikóban és Kubában, hanem az Algíri Kormányzóságban is. Shaler több munkát is írt külföldi tapasztalatairól és az adott országok szokásairól. Az amerikai hivatalnok *Sketches of Algiers* (1826) című írása például fontos forrásunk az 1830-as francia annexiót megelőző Algír történetéről. Shaler, William: *Sketches of Algiers: Political, Historical, and Civil...* Hartford, 1826.

¹⁰ Lambert, Frank: *The Barbary Wars: American Independence in the Atlantic World*. New York, 2005.; London, Joshua: *Victory in Tripoli: How America's War with the Barbary Pirates established the U.S. Navy and built a Nation*. Hoboken, 2005.; Leiner, Frederick: *The End of Barbary Terror: America's 1815 War against the Pirates of North Africa*. New York, 2006.

¹¹ Allen, Gardner Weld: *Our Navy and the Barbary Corsairs*. Boston, 1905.

¹² Irwin, Ray Watkins: *The Diplomatic Relations of the United States with the Barbary Powers, 1776–1816*. Chapel Hill, 1931.

¹³ Barnby, Henry George: *The Prisoners of Algiers: An Account of the Forgotten American–Algerian War 1785–1797*. London – New York, 1966.; Wilson, Gary E.: *American Hostages in Moslem Nations, 1784–1796: The Public Response*. *Journal of the Early Republic*, vol. 2. (1982) no. 2. 123–141.

¹⁴ Baepler, Paul Michel: *White Slaves, African Masters: An Anthology of American Barbary Captivity Narratives*. London–Chicago, 1999.; Williams, Daniel E. – Riley, Christina (et. al.) (eds.): *Liberty's Captives: Narratives of Confinement in the Print Culture of the Early Republic*. Athens (USA), 2006.

Határvidék és határsáv Észak-Amerikában és a Földközi-tengeren

Hagyományos értelemben a határvidék a társadalom határát jelenti. Az Egyesült Államok 19. századi nyugati terjeszkedésének esetében a határvidék egyben a civilizáció határát is jelölte (*Western Frontier*). Ezen a területen került kapcsolatba a „kulturált” és „civilizált” társadalom a „vadon”-nal, a „vadember”-rel és az ismeretlennel.¹⁵

Frederick Jackson Turner (1861–1932), aki az amerikai határvidék jeles kutatója volt, valamint az 1920-as évek számos történésze (*New Western History*) módosította és pontosította az eredeti határvidéktézist. Kökény Andrea monográfiájában ezt úgy összegezte, hogy „a hangsúly a kultúrák találkozására, kölcsönös egymásra hatására helyeződött”.¹⁶

A határsáv fogalma – határsávon elsősorban Észak-Amerika délnyugati részét, Mexikót értjük az Egyesült Államok esetében – ellentétes a tradicionális határvidék koncepciójával. Az előbbi ugyanis a modern állásponthoz áll közelebb az Egyesült Államok történetében. Ebben az esetben a határsáv olyan terület, ahol két „civilizált” társadalom találkozik, és kölcsönhatásban is vannak egymással.¹⁷

Történészek gyakran úgy tekintenek a Mediterráneumra, mint a keresztény és a muszlim társadalmak közötti határra. Azonban az újkorban, szemben az észak-amerikai szemlélettel, ez a határvidék nem a civilizáció határát jelentette, hanem Daniel Power megállapítása szerint egy „erődített határvonalat jelöl egy sűrűn lakott vidéken”.¹⁸ Andrew C. Hess amerikai kutató 1968-as tanulmányában szintén felhívta a figyelmet arra, hogy a hangsúly a kultúrák és a társadalmak szembenállásán vagy ellenségeskedésén volt. Azonban ez a különbség nem választotta szét az ellentétes régiókat: „A földrajz, való igaz, segítette a Habsburgokat Spanyolország védelmében, de ez nem jelentette azt, hogy a földrajzi felosztás áthatolhatatlan határvonalat képzett volna Európa és Afrika között. A nyugati határvidék az iszlám és a kereszténység között a 16. század legnagyobb részében sokkal inkább rugalmas terület volt, beleértve az iszlám közösségeket Délkelet-Spanyolországban és a spanyol erődöket a Magreb partvonalánál.”¹⁹

Észak-Afrika, az „elfeledett határvidék” a 16. században, ahogyan Hess nevezte azt 1978-ban megjelent monográfiájában, különleges keveréke a határvidéknek és a határsávnak az

¹⁵ Turner, Frederick Jackson: *The Significance of the Frontier in American History*. In: Turner, Frederick Jackson: *The Frontier in American History*. New York, 1920. 1–38.

¹⁶ Kökény Andrea: *Angol-amerikaiak Texasban, 1821–1845*. Szeged, 2007. 10.

¹⁷ Darling, Linda T.: *The Mediterranean as a Borderland*. *Review of Middle East Studies*, vol. 45. (2012) no. 1. 54–55.

¹⁸ Darling: *Mediterranean as a Borderland*, 55.; Power, Daniel: *Introduction*. In: Power, Daniel – Standen, Naomi (eds.): *Frontiers in Question: Eurasian Borderlands, 700–1700*. 2 vols, Basingstoke, 1999. II. 4–8.

¹⁹ Hess, Andrew C.: *The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain*. *The American Historical Review*, vol. 74. (1968) no. 1. 7. Hess 1978-as monográfiájában is ezt a határvidéket és hadszínteret vette górcső alá. Az amerikai kutató hívta fel a figyelmet például arra, hogy az ibériai–afrikai határvidék, azaz a Magreb történetét indokolatlanul mellőzték a kutatók az évek során. Hess, Andrew C.: *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*. London–Chicago, 1978. A spanyol uralkodók, I. (Kasztíliai) Izabella (1479–1504) és II. (Aragóniai) Ferdinánd (1479–1516) 1492. január 2-án foglalták vissza Granada városát, és ezzel felszámolták az utolsó muszlim államot is az Ibériai-félszigeten. Közvetlenül ezen esemény után a spanyol korona területeket szerzett a Magrebben (Mellia 1497-ben, Mersz-el-Kebír 1505-ben és Orán 1509-ben stb.), ami a korabeli felfogás szerint a rekonkvizta, azaz Ibéria visszahódítása folytatását jelentette. A spanyolok észak-afrikai jelenlétéhez a 16. században lásd. Braudel, Fernand: *Les Espagnols et l'Afrique du Nord de 1492 à 1577*. *Revue africaine*, t. 69. (1928) 184–233.

Egyesült Államok korai történelmében is. Az amerikai tengerészek, kereskedők és katonák ebben a régióban találkoztak először az iszlámmal. Ez a kölcsönhatás és kapcsolat több szempontból meghatározta a korai Köztársaság politikáját, illetve hatást gyakorolt a korai amerikai irodalomra is.

Fogságbeszélések Észak-Amerikában és a Magrebben: fogalmak, hasonlóságok és különbségek

Mi is pontosan a fogságbeszámoló az irodalom- és történelemtudományban? A fogságbeszámoló egyes szám első személyben íródott, elsősorban nem kitalált beszámoló. Ezt olyan emberek írták, akik túléltek valamilyen rabságot – leginkább a fehér amerikaiak írásai, akik az amerikai indiánok fogságába kerültek Észak-Amerikában.

Az indián fogságbeszélések vizsgálata nagy hagyományokra tekint vissza a nemzetközi, sőt a hazai kutatásban is. A fehér telepesek indiánok általi fogvatartásáról kitérő monográfiát írt például Tarnóc András, az Eszterházy Károly Egyetem oktatója és kutatója *Erőszak és megváltás: Az indián fogságnapló mint az amerikai eredetmitosz sarokköve* címmel 2015-ben.²⁰

A barbár fogságbeszámoló további fontos alkategória. Ezen írások rávilágítanak a fehér amerikai íróknak a muszlim világgal való találkozásra adott legkorábbi válaszaira. Továbbá magukban foglalják a „civilizált” vagy európai, túlélésre kényszerített túszok beszámolóit is a Barbár Államokról. A fentiek mellett Derounian Stodola további alkategóriákat is meghatározott, mint például a rabszolganaplókat, túsztörténeteket, hadifogoly-történeteket vagy földöntúli lények által elrabolt emberek beszámolóit stb.²¹

A barbár fogságbeszélések igen népszerűek voltak a Mediterráneumban nemcsak az újkorban, hanem a középkorban is. Sőt mi több, jóval megelőzték Mary Rowlandson (1635–1711) 1682-es indián fogságbeszámolóját, a *The Sovereignty and Goodness of Godot* is. Az egyik legjobb példa Miguel de Cervantes (1547–1616) mesterműve, a *Don Quijote*. Cervantes részt vett az 1571-es lepantói csatában. Az ütközetet követően az algíriaiak fogságába került, 1575 és 1580 között Algírban raboskodott. A spanyol katona és író két kötetben adta ki először 1604/1605-ben és 1615-ben irodalmi alkotását. Munkájából képet kaphatunk a rabszolgák sorsáról Algírban. „S habár gyakran gyötört is bennünket az éhség s a ruhátlanság, sőt majdnem mindig, semmi sem kínozott annyira, mint az a hallatlan és hihetetlen kegyetlenség, melyet lépten-nyomon elkövetett a gazdám a keresztények ellen. Nem múlt el nap, hogy valakit föl ne akasztott volna [...] s minthogy természete hozza magával, hogy az egész emberiség hóhéra legyen.”²²

A spanyol nyelvű munkák mellett a barbár fogságbeszélések szintén nagy népszerűségnek örvendtek számos nyugat-európai államban is. Nabil Matar, a Minnesotai Egyetem kutatója is felhívta a figyelmet erre több munkájában.²³ Legnagyobb számban ugyanis angol rabok tollából születtek ilyen narratívák a kora újkorban. Ezen írásokba nyújt betekintést

²⁰ Tarnóc András: *Erőszak és megváltás: Az indián fogságnapló mint az amerikai eredetmitosz sarokköve*. Eger, 2015.

²¹ Derounian-Stodola, Kathryn Zabelle: *Captivity, Liberty, and Early American Consciousness*. *Early American Literature*, vol. 43. (2008) no. 3. 716.

²² Cervantes Saavedra, Miguel de.: *Az elmés nemes Don Quijote de la Mancha*. 1–2 kötet. Ford. Benyhe János. Budapest, 2005. I. 545.

²³ Matar, Nabil: *English Accounts of Captivity in North Africa and the Middle East: 1577–1625*. *Renaissance Quarterly*, vol. 54. (2014) no. 2. 553–572.; Matar, Nabil: *British Captives from the Mediterranean to the Atlantic, 1563–1760*. Leiden–Boston, 2014.

például Daniel J. Vitkus, a Kaliforniai Egyetem professzora által szerkesztett *Piracy, Slavery and Redemption* című forráskiadvány.²⁴

Mind az indián, mind pedig a barbár fogságbeszélés közös jellemzője, hogy támogatták a birodalmi vagy imperialista tudatot. Emellett megerősítették azt a meggyőződést, hogy egy kultúra magasabb rendű a másíknál.²⁵ A keresztények és a muszlimok közötti ellentét egyik mozgatórugója a vallási meggyőződés volt. A muszlimok egyenesen gyűlölettel viseltettek a keresztények iránt, ami elsősorban az európaiak keresztes háborúk időszakában véghezvitt kegyetlenségével magyarázható. A felvilágosodás gondolkodói és a nyugat-európai utazók szintén azon a véleményen voltak, hogy a muszlimokkal szembeni ellenszenv is elsősorban vallási alapú. Baepler szavaival élve: „ahogyan a bennszülött amerikaiakról szóló fogságbeszámolók, úgy a barbár fogságbeszélések is kiszámíthatóan hangsúlyozták a keresztények áldozattá válását és a nem keresztények embertelenségét”.²⁶

Az Észak-Afrika muszlim államaiban való fogság azonban alapvetően más jellegű volt, mint az amerikaiak indián fogsága. Az utóbbiról íródott munkák többnyire a fogság fizikai formáira összpontosítottak. Ezzel szemben az előbbi esetében a vallási megtérés vagy renegáttá válás sokkal inkább jelentett tényleges fenyegetést, mint a halál. A legeredményesebb muszlim korzárók is leginkább a keresztény renegátok soraiból kerültek ki.

A nyugati renegátoknak, vagy ahogyan Diego Haëdo bencés szerzetes nevezte őket, a „*Turcs de profession*”-oknak köszönhető többek között, hogy Algír, Tunisz, Tripoli és Marokkó flottái jelentős technikai fejlődésen mentek keresztül a 17. században.²⁷ Angol oldalról a legjelentősebb renegát John Ward, alias Juszuf raisz volt. A hollandok leghírhedtebb muszlim kalózaként pedig Jan Janszoont tartjuk számon. Jan Janszoon, vagyis Murat raisz a hajózási újításoknak köszönhetően a Gibraltári-szoroson túl, az Atlantikumba is vezetett kalózakciókat.²⁸

Az észak-afrikai muszlimok fogságába esett amerikaiak között is voltak olyanok, akik úgy szabadultak ki a fogságból, hogy „törökök lettek”. William Ray is beszámolt munkájában

²⁴ Vitkus, Daniel (ed.): *Piracy, Slavery and Redemption: Barbary Captive Narratives from Early Modern England*. Chichester – New York, 2001.

²⁵ Roberts, Amanda: *National Anxiety and Religion: Transitional Captivity Narratives from the Post-Revolutionary United States*. 2017. 1. <https://www.twu.edu/media/documents/history-government/National-Anxiety-and-Religion-Ibid-Volume-9-Spring-2016.pdf> (letöltés: 2017. november)

²⁶ Baepler, Paul Michel: *The Barbary Captivity Narrative in American Culture*. Early American Literature, vol. 39. (2004) no. 2. 220.

²⁷ Haëdo, aki 1578 és 1581 között raboskodott Algírban, ott a törökök kétféle kategóriáját különböztette meg. Először is léteztek a született törökök, akik felmenői török származásúak voltak (*Turcs de naissance*). A másik kategória az olyan személyeket jelentette, akik önként választották, hogy törökök lesznek (*Turcs de profession*). Ezen személyek elsősorban a renegátok soraiból kerültek ki. Haëdo, Diego de: *Topographie et histoire générale d'Alger*. Saint Denis, 1998. 61–64.

²⁸ Lloyd, Christopher: *English Corsairs on the Barbary Coast*. London, 1981.; Krieken, Gérard van: *Renégats néerlandais en Afrique du Nord aux XVIIe et XVIIIe siècles*. Cahiers de Tunisie, t. 46. (1993) no. 165. 49–63. Murat nevéhez köthető a szaléi (Szalé, Marokkó) kalózkok 1627-ben Izlandon elkövetett fosztogatása is. A sziget körülbelül 60 ezer fős összlakosságából a muszlimok 400 foglyot hurcoltak el. Az izlandi köztudatban a mai napig negatívan él ennek a rajtaütésnek az emléke, melynek elkövetőit törököknek és nem észak-afrikaiaknak nevezik. Az eseményekhez lásd Lewis, Bernard: *Corsairs in Iceland*. Revue de l'Occident musulman et de la Méditerranée, t. 15-16. (1973) 139–144.

arról, hogy bizonyos John Wilson szállásmester „árulóvá vált, és minden segítséget, ami módjában állt, megadott az ellenségnek. [...] felvette a turbánt és megerősítette hitehagyását”.²⁹

Végezetül az amerikai indiánokat gyakran vadnak és civilizálatlannak tekintették a munkákban. Ezzel szemben a Magreb-térségben a muszlimok városokat és állandó településeket hoztak létre. Továbbá a foglyoknak lehetőségük volt megfigyelni ezeket a városokat, azok lakóit és szokásait.³⁰

Kalózkodás, rabszolgaság és rabság a Magrebben és Észak-Amerikában

A keresztény Európa és a muszlim Barbár Államok közötti kapcsolat sarkalatos és érzékeny pontját jelentette a rabszolgaság, illetve a rabság kérdése. A hagyományos értelemben vett kalózkodás, valamint a korzó virágzott a Földközi-tengeren a 16–17. században. Ebben az időszakban számos ember élte át hosszabb vagy rövidebb ideig a rabság élményét.

A kalózkodások során a muszlimok, sőt mi több, a keresztények is kifosztották egymás part menti településeit, továbbá elfogták, illetve elhurcolták egymás alattvalóit. A kora újkor mind a muszlim, mind pedig a keresztény kalózkodás aranykora volt Európában. Hírhedt és rettegett keresztény korzárók voltak például a Máltai Szent János Lovagrend tagjai a Földközi-tengeren egészen 1798-ig.³¹ Továbbá Sir Robert Lambert Playfair (1828–1899) – a brit korona konzulja Algírban 1867-től 1897-ig – olvasatában Algír és a Magreb-térség, döntően a muszlim kalózkodás miatt, egyenesen a „keresztény világ ostora”-ként jelenik meg.³² Playfairhez hasonlóan Stanley Lane-Poole (1854–1931) brit orientalista és archeológus *The Barbary Corsairs* című munkájában igen negatívan ítélte meg a muszlimok szerepét a kalózkodásban. „Semmi sem volt biztonságban [a muszlimok] támadásaitól. Nem egy hajó sietve vitorlázott a barbár partokon Spanyolországból Itáliába, nem egy reszkető szívvel fedélzetén. Megszületett a »keresztény világ ostora«, mely szűnni nem akaró készenlétben tartotta az összes európai nemzetet közel háromszáz évre.”³³

A földközi-tengeri korzó lényegét és megítélését tekintve azonban különbözött a nyílt tengeren folytatott közönséges kalózkodástól vagy banditizmustól. A korzáró ugyanis egyenrangú fogalom volt az angol privatérral (*privateer*), ami az angolszász kalózok megjelölése volt a középkorban és az újkorban. A *The Concise English Dictionary* meghatározása szerint a privatér „[1] felfegyverzett hajó, aminek tulajdonosa és felszerelője magánszemély, akit a kormány kalózklevél [*letter of marque*] által azzal bíz meg, hogy részt vegyen egy ellenséges nemzet elleni háborúban azzal, hogy elfogja kereskedelmi hajóit, [2] olyasvalaki, aki részt vesz kalózkodásban, [3] ilyen hajó tisztje vagy legénységének tagja”.³⁴ Samuel Taylor Coleridge (1772–1834) brit költő, kritikus és filozófus véleménye szerint is csupán egy-egy kor bélyegzett különböző embereket kalóznak: „...úgy gondolom, hogy nagyon abszurd és értelmetlen [Sir Walter] Raleigh-t és [Sir Francis] Drake-t, illetve a többi Erzsébet-kori tengeri

²⁹ Ray: *Horrors of Slavey*, 94., 98.

³⁰ Roberts: *National Anxiety and Religion*, 7.

³¹ Earle, Peter: *Corsairs of Malta and Barbary*. London, 1970. 97–191.

³² Playfair, Robert Lambert: *The Scourge of Christendom: Annals of British Relations with Algiers Prior to the French Conquest*. London, 1884.

³³ Lane-Poole, Stanley: *The Barbary Corsairs*. New York, 1890. 56.

³⁴ Hayward, Arthur L. – Sparkes, John P.: *The Concise English Dictionary: Including Words and Phrases Current among the English-speaking Peoples of the World, together with many Technical and Scientific Terms in Common Use*. Poole, 1988. 953.

hősünket kalóznak hívni. Egyetlen ember sem kalóz, kivéve, ha a kortársak megegyeznek abban, hogy így hívják.”³⁵

A fentiek mellett meg kell különböztetni a mediterrán rabságot a rabszolgaság egyéb formáitól, különösen az Újvilágban meghonosodott rabszolgaság gyakorlatától. A rabszolgaság intézménye igen korán, már az ókorban kialakult. Azonban a fogalom használata, mely a latin *sclavus*, azaz „szláv fogoly” szóból ered, csak a kora középkorban terjedt el. Az ebbe a kategóriába került embereknek nem vagy csak kevés esélyük volt a szabadulásra.³⁶

Ezzel ellentétben a hadifoglyok és a nagy tiszteletben álló emberek reménykedhettek szabadulásukban. Ebben az esetben a fogság időtartama általában meghatározott volt.³⁷ A rabok szabadulásának elősegítésében elsősorban a szabadítórendek, azaz a mercedáriusok és a trinitáriusok tagjai és a nyugati diplomaták, illetve konzulok, később flottaparancsnokok jeleskedtek Észak-Afrikában. Továbbá a foglyoktól nem várták el – legalábbis elméletileg –, hogy munkát végezzenek. Ugyanakkor a rabszolgákat munkaképességük miatt tartották fogva.

A Földközi-tenger térségében a muszlim vagy a keresztény korzárók rögtön valamelyik nagyobb rabszolgapiacra vitték az embereket, miután fogságba ejtették őket. A leghíresebb muszlim rabszolgapiac Algírban, míg keresztény megfelelője Máltán működött.³⁸ Egy hagyományos nap a piacon a rabok megvizsgálásával kezdődött, és ezt követte délután az árverés. A vizsgálat során megnézték a félig meztelen rabok kezeit és fogait, amiből megállapították, hogy milyen munkát tudnak majd végezni.³⁹

Az alapos vizsgálatot követően vette kezdetét az árverés. Emanuel d’Aranda (1614–1694?) flamand nemes és utazó, akit 1640-ben fogtak el az algíri korzárók, a következőképpen élte át saját árverését: „Ezt követően leültettek minket, és az öreg árverező az elsőt kiragadta a sorból, háromszor vagy négyszer körbejárta a piacot vele, és azt kiabálta, hogy *Arrache, arrache*, ami azt jelentette, hogy ki kínál többet.”⁴⁰

A kutatók számára közismert, hogy az észak-amerikai gyarmati hajók szintén a muszlimok zsákmányává váltak a 17. században. Az első ismert incidens 1625-ben történt.⁴¹

³⁵ Sedd, William G. T. (ed): *The Complete Works of Samuel Coleridge*. 7 vols, New York, 1884. VI. 284. (*Table Talk*, 1832. március 17.)

³⁶ Hayward–Sparkes: *Concise English Dictionary*, 1178–1179.

³⁷ Hayward–Sparkes: *Concise English Dictionary*, 176.

³⁸ Peter Earle monográfiájában Máltát egyenesen a „keresztény kalózkodás fővárosának” nevezte. Earle: *Corsairs of Malta and Barbary*, 97.

³⁹ Earle: *Corsairs of Malta and Barbary*, 76. Voltaire a *Candide*-ban szintén beszámolt a vizsgálat procedúrájáról, továbbá ezt olvashatjuk a máltai lovagokról: „Megtudtam, hogy a máltai hitvédő lovagok se tesznek másképp, ha törököket vagy török nőket fognak, nemzetközi törvény ez, nem is szegi meg soha senki.” Voltaire, François-Marie: *Candide vagy az Optimizmus*. Ford. Gyergyai Albert. Budapest, 1978. 66.

⁴⁰ Aranda, Emanuel de: *Relation de la Captivité & Liberté du sieur Emanuel d’Aranda, jadis esclave à Alger. Où se trouvent plusieurs Particularités de l’Affrique, dignes de remarque*. Bruxelles, 1662. 13–14.

⁴¹ Wilson: *American Hostages in Moslem Nations*, 123. Az első amerikai fogoly Barbáriában, akiről feljegyzés áll rendelkezésünkre, William Harris (1610–1681) volt. Harris, aki egyike volt Rhode Island alapítóinak, a 17. század végén került kapcsolatba a muszlim korzárókkal. 1680. január 24-én az algíri korzárók hajóját, az *Unityt* ugyanis elfogták és Algírba vitték. A városban Harrist és a hajó többi utasát ezt követően a gyakorlatnak megfelelően eladták rabszolgának. Végül Connecticut gyarmat vezetői fizették ki a teljes összeget, ami a gyarmatalapító szabadulásához szükséges volt. Bartlett, Harley Harris: *American Captives in Barbary*. Michigan Alumnus Quarterly Review, vol. 61. (1959) 239.

Jelentős tény azonban, hogy az amerikai kereskedőket a brit korona és flotta védelmezte a gyarmati időszakban. Első lépésben a királyi haditengerészet békeszerződések – lásd például az 1662-es és az 1751-es tuniszi–angol kontraktusokat – kötésére kényszerítette a Barbár Államokat a koronával. Másrészt ezen szerződéseknek köszönhetően az angol kereskedők számára biztosították az írásos védelmet is az úgynevezett mediterrán menlevelek vagy útlevelek (*Mediterranean Pass/Passport*) kibocsájtásával.⁴²

A tizenhárom észak-amerikai gyarmat angol koronától való 1783-as függetlenedése súlyos következményekkel járt a kereskedelemre nézve. Az addig brit politikai és katonai védelmet élvező amerikai kereskedőhajók ugyanis védtelenné váltak a sorozatos kalóztámadásokkal szemben a Nyugat-Indiákon és a Földközi-tenger térségében.

Az angol monarchia alapvetően nem volt érdekelt abban, hogy védelmet biztosítson az amerikai hajósoknak a nyílt tengeren, mivel egy új kereskedelmi hatalom megjelenése a brit kereskedők érdekeivel ellentétes lett volna. John Baker Holroyd, Sheffield első Earlje (1735–1821), brit nemes, aki korának egyik legjelentősebb pamfletírója volt, egyértelműen megfogalmazta a britek álláspontját *Observations on the Commerce of the American States* (1784) című vitairatában. Lord Sheffield arra a megállapításra jutott, hogy „Nem valószínű, hogy az amerikai állam teljesen szabadon kereskedhet a Földközi-tengeren. Egyetlenegy nagy tengeri hatalomnak sem lesz érdeke, hogy megvédelmezze őket a Barbár Államoktól. [...] Az, hogy a Barbár Államok a tengeri hatalmak számára előnyösek, bizonyos. A franciák soha nem voltak olyan rossz politikusok, hogy bátorítsák a legutóbbi fegyveres semlegesség [szövetséget].⁴³ A fegyveres semlegesség annyira káros a nagy tengeri hatalmak számára, mint amilyen hasznosak a Barbár Államok. Az amerikaiak nem képesek megvédelmezni magukat az utóbbiaktól...”⁴⁴

A *Betsy* (*Betsey*) vitorlás volt az első amerikai hajó, melyet marokkói kalózok fogtak el 1784-ben. A Marokkói Királyság, mely alapjában véve jó kapcsolatot tartott fenn az Egyesült Államokkal, rögtön szabadon engedte ezeket az amerikaiakat.⁴⁵ Az említett esetről sokkal komolyabb problémát jelentett, hogy nézeteltérés alakult ki az Egyesült Államok és az Algíri Kormányzóság között is ebben az időszakban. A *Maria* és a *Dauphin* (vagy *Dolphin*) nevű kereskedőhajókat ugyanis algíri korszárók fogták el 1785-ben.⁴⁶ 1785 és 1796–1797 között több száz amerikai élt rabságban az észak-afrikai városban. Ez volt az úgynevezett „hadüzenet nélküli” vagy az „elfelejtett” Algír elleni háború időszaka.⁴⁷

⁴² Stein, Tristan: *Passes and Protection in the Making of British Mediterranean*. *Journal of British Studies*, vol. 54. (2015) no. 3. 602–631.

⁴³ A Fegyveres Semlegesség Ligája kisebb tengeri hatalmak szövetsége volt, melyet II. Katalin orosz cárnő (1756–1796) hívott életre 1780-ban. A Liga célja az volt, hogy biztosítsa a semleges kereskedelmet az amerikai függetlenségi háború időszakában. Bemis, Samuel Flag: *The Diplomacy of the American Revolution*. Bloomington, 1957. 149–163., 164–171.; Magyarics Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története*. Budapest, 2000. 12. Magyarics Tamás munkájának legújabb kiadása 2014-ben jelent meg. Magyarics, Tamás: *Az Egyesült Államok külpolitikájának története: mítosz és valóság: érdekek és értékek*. Budapest, 2004.

⁴⁴ Sheffield, John: *Observations on the Commerce of the American States*. Dublin, 1784. 204–205.

⁴⁵ III. Muhammad (1757–1790) és szultánsága volt az első nem európai uralkodó és állam, mely szerződést kötött az Egyesült Államokkal 1786. június 28-án. Irwin: *Diplomatic Relations of the United States with the Barbary Powers*, 32–33., 28–37.; Allen: *Our Navy and the Barbary Corsairs*, 13–14.

⁴⁶ Irwin: *Diplomatic Relations of the United States with the Barbary Powers*, 28–37.; Allen: *Our Navy and the Barbary Corsairs*, 13–14.

⁴⁷ Wilson: *American Hostages in Moslem Nations*, id. mű.

A források többségének tanúsága szerint az amerikai foglyok élete meglehetősen nyomorúságosan folyt. Ki kell azonban emelni, hogy a keresztény rabszolgák szenvedése Észak-Afrikában közkedvelt klisé volt Európában. Cervantes munkája mellett az egyik legjobb példa ezen állítás alátámasztására Pierre Dan (?–1649) francia szabadítórendi szerzetes 1646-ban kiadott munkája, az *Histoire de la Barbarie*. Rögtön munkája elején a szerzetes keserűen fogalmaz: „A barbár kalózkodás a természet pestisei, az emberiség dögvészei, a szabadság zsarnokai, az egyetemes ártatlanság hóhérai, akik olyan kegyetlenséggel okoznak kárt, ami a többi ember számára ismeretlen, és ami továbbá felülmúlja az országukban született tigrisek és oroszánok kegyetlenségét is.”⁴⁸

Mindazonáltal több forrás is az afrikaiak emberiségéről számol be. A *Virginia Journal* tanúsága szerint ugyanis III. Muhammad marokkói szultán például igen barátságosan bánt az amerikaiakkal, és lehetővé tette számukra, hogy szabadon közlekedjenek királyságában. „Ervin kapitány és legénységének beszámolója a velük való bánásmódról: [...] Valamivel később az Uralkodó [III. Muhammad] megérkezett Moggadorba [napjainkban Esz-Szavíra], ahol a kapitányt és a legénységet színe elé rendelték, amikor is közölte velük, hogy nem tekintik őket rabszolgának, és hogy szabadon járhatnak az országban mindenféle zaklatás nélkül, azonban nem próbálkozhatnak szökéssel az uralma alatt álló területekről, amíg valaki nem jön, hogy kiváltsa őket.”⁴⁹

A rabság és a rabszolgaság intézménye köztudottan nemcsak a muszlim államokra volt jellemző az újkorban. Közismert, hogy az Egyesült Államokban is jelentős számú rabszolga dolgozott a déli államok ültetvényein. Ezen rabszolgák sorsa semmivel sem volt jobb, mint keresztény társaiké Barbáriában. Több amerikai kortárs is párhuzamot vont az amerikai rabok afrikai és a fekete rabszolgák észak-amerikai élete között. William Eaton (1764–1811), aki amerikai konzul is volt Tuniszban 1799 és 1804 között, például keserűen jegyezte meg feleségének 1799-ben írott levelében: „Valóban az igazság és az igazságosság iránti óhajom arra a vallomásra késztet, hogy Afrika »barbárjai« nagyobb emberséggel bánnak a keresztény rabszolgákkal, mint a civilizált Amerika hitvalló keresztényei az afrikai rabszolgákkal; és mégis itt mindenkit érzékenyen érintenek azon nyomorultak, akiket a sors arra kárhozott, hogy rabszolgaságban éljenek.”⁵⁰

A modern kor kutatói azt is elemezték, hogy a barbár fogság milyen hatással volt a rabszolgaság korai amerikai megítélésére. Gerald R. McMurtry amerikai kutató például azt vizsgálta, hogy Riley beszámolója hogyan változtatta meg Abraham Lincoln véleményét az amerikai rabszolgaságról.⁵¹ McMurtry következtetése szerint „a könyv tele van a rabszolgaság elleni érzéssel, nem a kérdés politikai, hanem erkölcsi oldalát tekintve. Lincolnra valószínűleg az a fejezet volt nagy hatással, mely a rabszolgapiacot mutatta be.”⁵² Riley beszámolójából szintén megismerhetjük az árverés procedúráját: „...ezt követően sérülést találtak bőrömön, mely nagyon gyulladt volt, és megvizsgálták minden csontomat, hogy lássák, valamennyi

⁴⁸ Dan, Pierre: *Histoire de la Barbarie et de ses corsaires, des royaumes, et des villes d'Alger, de Tunis, de Salé, & de Tripoly...* Paris, 1646. 4.

⁴⁹ *Virginia Journal*, 1785. október 13.

⁵⁰ Prentiss, Charles: *The Life of the Late Gen. William Eaton; Several Years an Officer in the United States' Army, Consul at the Regency of Tunis on the Coast of Barbary...* Brookfield, 1813. 154.

⁵¹ McMurtry, Gerald R.: *The Influence of Riley's Narrative upon Abraham Lincoln*. Indiana Magazine of History, vol. 2. (1934) no. 2. 133–138.; Miranda, Paul: *Captive in Barbary: The Stereotyping of Arabs, Turks, and Islam in Early American Society, 1785–1850*. Newark, 2012. 12.; Baepler: *White Slaves, African Masters*, 4.; Baepler: *Barbary Captivity Narrative in American*, 217.

⁵² McMurtry: *Influence of Riley's Narrative upon Abraham Lincoln*, 136.

megfelelően helyén van-e, hasonló körültekintéssel, mint egy lókereskedő, aki ugyanezt tenné egy ló megvásárlásakor, miközben mi, remegő szegény nyomorultak különös gonddal és szorongással arra törekedtünk, hogy elrejtünk minden hibát és gyengeséget magunkban, melyet a rettenetes csapások és kegyetlen szenvedések okoztak nekünk.”⁵³

Amerikai tapasztalatok a magrebi rabságról

Sok keresztény nő tapasztalta meg a rabszolgaság élményét Észak-Afrikában a 16–19. században. Khalid Bekkaoui szerint az első női barbár fogságönéletraaj, a *Miraculous and Remarkable Events of Twelve Years Slavery, of a Woman, Called Maria ter Meetelen...* hollandul jelent meg a 18. század közepén.⁵⁴

Emellett a 19. század első három évtizedében hirtelen nagy népszerűségnek örvendtek a női barbár fogságelbeszélések az Egyesült Államokban is: *The Captivity and Sufferings of Mary Velnet* (1804), *History of the Captivity and Sufferings of Mrs. Maria Martin* (1806), *An Authentic Narrative of the Shipwreck and Sufferings of Mrs. Eliza Bradley* (1820), és *Neapolitan Captive: Interesting Narrative of the Captivity and Sufferings of Miss Viletta Laranda, a Native of Naples* (1830).⁵⁵

Ugyanakkor a kortárs kritikusok, mint például Baepler és Bekkaoui, a női beszámolókat fiktívnek minősítették. Ezen írárok esetében ugyanis teljesen hiányzik a fogságra vonatkozó hiteles történeti forrásanyag. A két kutató véleménye szerint ezen írók történeteit átvételnek és plágiumnak kell tekintenünk.⁵⁶ A legnépszerűbb városi fogságnarratíva, az *A History of the Captivity and Sufferings of Mrs Maria Martin* című például gyakorlatilag egy korábbi városi fogságelbeszélés plagizált változata. Emellett Eliza Bradley szaharai fogságbeszámolója is szinte biztosan Riley beszámolójának lemásolt és sok tekintetben azzal megegyező átirata.⁵⁷

Ahogy arra korábban utaltunk, 1784-ben Marokkó és 1785-ben Algír támadott meg és fogott el amerikai hajókat. Az algíriak további amerikai hajókat is megtámadtak, például a *Polly* brigget 1793. október 25-én. Ekkorra a rabszolgaságban tartott amerikaiak száma 119 főre növekedett Algírban. Tudjuk, hogy a rabok közül legalább két személy, Foss és Cathcart is írt rabságáról beszámolót, illetve elbeszélést.

Foss, aki egyike volt a *Polly* briggtengerészeinek, több dolog mellett azt is megemlítette beszámolójában, hogy több amerikaival találkozott Algírban. „Amikor megérkeztünk oda [Bilic börtön, Algír], számos más amerikait találtunk ott, akik nem sokkal előttünk érkeztek, és elmondták nekünk, hogy a korszárók tíz amerikai vitorlás hajót fogtak el, és azok kapitányai és legénységei főleg ugyanebben a börtönben vannak. [...] Pénteken minden rabszolga a hegyekben dolgozik, a többi napon azonban csak egy részük dolgozik ott. Ők [az algíriak] általában a tengeren [a hajók körül] dolgoztatják a foglyokat.”⁵⁸

A következő három évben Foss is szenvedett a „rabszolgaság gonosz láncai miatt”. Beszámolójában többek mellett esedezett honfitársaihoz, hogy ne feledjék el „a nehézségeket – a

⁵³ Riley: *An Authentic Narrative*, 107.

⁵⁴ Bekkaoui, Khalid: *White Women Captives in North Africa: Narratives of Enslavement, 1735–1830*. Basingstoke–New York, 2011. 28.

⁵⁵ Bekkaoui: *White Women Captives in North Africa*, id. mű.

⁵⁶ Baepler: *White Slaves, African Masters*, 18.; Bekkaoui: *White Women Captives in North Africa*, 28.

⁵⁷ Miranda: *Captive in Barbary*, 11.

⁵⁸ Foss: *Journal, of the Captivity and Sufferings of John Foss*, 17.

szenvedést – a kíméletlen kínzásokat, amelyeket polgártársainknak el kellett szenvedniük a muszlim hűbéresség minden borzalma között”.⁵⁹

Az Egyesült Államok központi kormánya azonban tehetetlen volt az algíri válság ügyében a kezdeti időszakban. Az amerikai vezetés kezét ugyanis egészen 1789-ig megkötötték a *Konföderációs Cikkelyek*.⁶⁰ Az Egyesült Államokban igény alakult ki az erős központi kormány létrehozására. Az alkotmányos viták egyik aspektusát képezte az algíri válság, melyet a föderalista politikusok érvként használtak fel az új alaptörvény elfogadása mellett. Egyrészt a rabok petíciókat küldtek a Kongresszushoz, hogy az javítsa helyzetüket, azonban kevés eredményt értek el.⁶¹ Másrészt Cathcart rabságban íródott munkájában is szemrehányóan kérdezte honfitársaitól: „Miért maradtunk a barbár despotizmus és önkényuralom áldozatai egy idegen földön, messze minden kapcsolatunktól, nyomorúságos száműzöttei annak az országnak, melyért harcoltunk, kortársaink által elfelejtve, akik korábban minden hadjárattunkban a szabadságról szóló mesékkel lelkesítettek bennünket?”⁶²

Később, a Tripoli elleni háború időszakában több narratíva is született, melyek elsősorban a *Philadelphia* fregatt 1803-as elvesztéséről és az amerikaiak Tripoliban való fogságáról számolnak be. Október 31-én az amerikai *Philadelphia* fregatt ugyanis zátonyra futott Tripoli előtt. Ezt követően az észak-afrikai muszlimok elfoglalták azt. A fregatt kapitánya, William Bainbridge (1774–1833) és a hajó 307 fős legénysége ekkor hadifogságba került.⁶³ Számos amerikai tús, az említett Cowdery és Ray, valamint és Elijah Shaw is írt beszámolót fogva tartásuk körülményeiről.

Cowdery korábban a *Philadelphia* fedélzetén mint az orvosok egyike szolgált. Tiszt lévén a fogságban kedvezményes elbánásban részesült. Mi több, egyenesen a tripoliszi pasa/basa és családjának háziorvosa lett rabságának időszakában. „[1803.] november 1-je [...] Lakhelyünk egyszerűen volt berendezve, és friss étellel voltunk ellátva, ami viszonylag jó volt. Megengedték nekünk, hogy a bejárati ajtóhoz menjünk, és hogy a teraszon vagy az épület tetején sétáljunk, ahonnan csodálatos kilátás nyílt a kikötőre, a tengerre, a városra, a palotára és a környező vidékre. [...] [1804.] február 6-a – A basa [Juszuf Karamanli, uralkodott 1795–1832] értem küldetett, hogy menjek az erődben található lakosztályába. Kezet rázott

⁵⁹ Sears: *American Slaves and African Masters*, 2–3.; Foss: *Journal, of the Captivity and Sufferings of John Foss*, 4.

⁶⁰ Magyarics: *Egyesült Államok külpolitikájának története*, 14–15. A *Konföderációs Cikkelyek* alkották az Egyesült Államok első írott alkotmányát. A *Cikkelyek* elfogadásával csak egy laza szövetség jött létre tizenhárom önálló állam között. Ez a szövetség nem tudott, már csak a különböző érdekek miatt sem, egységesen fellépni külpolitikai, pénzügyi vagy hadügyi kérdésekben. Ez volt a helyzet az algíri krízis ügyében is. Az alkotmány 1781. március 1-jén, amikor is az összes állam ratifikálta azt, lépett érvénybe, és egészen 1789. március 4-ig hatályban maradt. Akkor felváltotta a mai napig hatályban lévő alkotmány.

⁶¹ Algíri rabok petíciója, 1792. március 29. Knox, Dudley W. (ed): *Naval Documents Related to the United States Wars with the Barbary Powers*. 6 vols. Washington DC, 1939–1944. I. 35–36.

⁶² Carhcart: *The Captives*, 144.

⁶³ Allen: *Our Navy and the Barbary Corsairs*, 138–157.; Irwin: *Diplomatic Relations of the United States with the Barbary Powers*, 134–135. A tengerészetet ért szégyent Stephan Decatur (1779–1820), aki ekkor az amerikai flotta hadnagya volt, enyhítette azzal, hogy 1804. február 16-án az *Intrepid* hajóról vezetett rajtaütés során felgyújtotta az elfogott fregattot a Tripoliszi-öbölben. Decatur levele Edward Preble-nek, 1804. február 17. *Naval Documents, Barbary Wars*, III. 411–415.; Allen: *Our Navy and the Barbary Corsairs*, 158–184.

velem, a legnagyobb udvariassággal fogadott, és azt kérte tőlem, hogy orvosként fordítsak nagy figyelmet családjára.”⁶⁴

Ray és a rabok többsége ezzel szemben nyomorúságos körülmények között élt együtt a börtönben. Az amerikai rab művét a kortársak arra is használták, hogy megkérdőjelezzék a rabszolgatartás gyakorlatát a köztársaságban. „Nem volt semmink, ami megvédjen minket a hideg, nyirkos földtől, csupán egy vékony, rongyos vitorlavászon. A börtön padlója nagyon egyenetlen volt, és tele volt kemény kavicsokkal, nem volt másunk, csupán egy ing, hogy puhábbá tegyük ágyainkat, továbbá semmink sem volt párnának, csupán a föld. Nagy zsúfoltság volt a börtönben, ezért az éjszaka sem nyújtott megnyugvást. [...] A doktor [Jonathan Cowdery] nem gondolja érdemesnek megemlíteni [beszámolójában], hogy szinte a teljes legénység elviselhetetlenül szenvedett az éhségtől és a ruhátlanságtól.”⁶⁵

A Cowdery és Ray beszámolója közötti különbségről, ugyanazon esemény ellentétes módon történő bemutatásáról tartott előadást Konstancában 2016 áprilisában Tobias Auböck, az Innsbrucki Egyetem egykori doktorandusz hallgatója. Az osztrák kutató előadása tanulmány formájában *Two Versions of the Truth: Class and Perspective in Early Captivity Narratives* címmel szintén 2016-ban jelent meg.⁶⁶

James Riley és Archibald Robbins (1792–1865) írásai a legismertebbek az amerikai szaharai fogságbeszámolók közül.⁶⁷ Habár a két munka címe nagyon hasonlít egymásra, mégis egyik sem plagizálta a másikat. Mindkét amerikai a *Commerce* brig fedélzetén tartózkodott, amikor hajótörést szenvedett Észak-Afrika partjainál 1815-ben. Rileyt és Robbinst ekkor rabként tartották fogva, végül egy brit alattvaló, bizonyos William Willshire (1790–1851) váltotta ki őket. Ezt követően mindketten visszatértek az Egyesült Államokba 1816-ban.⁶⁸

További szaharai fogságbeszélés köthető Judah Paddock nevéhez, mely Baepler véleménye szerint „a legmarkánsabb kritikát fogalmazza meg az Egyesült Államok rabszolgaságával kapcsolatban, minden fogságbeszélés között”. 1800-ban Paddock hajója, az *Oswego* zátonyra futott, később a legénységet felfedezte „egy csoport vad Arab”. Ezt követően vitték őket rabságba.⁶⁹

Paddock fogvatartója, bizonyos Ahmed rendkívül tájékozott volt az Egyesült Államokban élő rabszolgatartási szokásokkal kapcsolatban: „...olyan emberek [afroamerikaiak], akiket ti, keresztény kutyák elhurcoltok a guineai vidékről, egy olyan klímáról, mely a legmegfelelőbb nekik; és odamentetek, hogy még többet szerezzetek belőlük, és ez rosszabb, mivel az arabok csak akkor tesznek rabszolgává benneteket, ha Isten akarata szerint a mi partjainkra vetődtek.”⁷⁰

Később a muszlim az amerikai hajótöröttet és társait lustának, szegénynek, tolvajoknak, ostobáknak, genetikailag gyengébbnek, a rabszolgakereskedés és a fegyvereladások miatt erkölcsstelenek nevezte. Emellett Baepler szintén arra a következtetésre jutott, hogy Paddock

⁶⁴ Cowdery: *American Captives in Tripoli*, 7., 13.

⁶⁵ Ray: *Horrors of Slavery*, 85–86.

⁶⁶ Auböck, Tobias: *Two Versions of the Truth: Class and Perspective in Early Captivity Narratives*. Angles: French Perspectives on the Anglophone World, <http://angles.saesfrance.org/index.php?id=824> (letöltés: 2017. november)

⁶⁷ Robbins, Archibald: *Journal Comprising an Account of the Loss of the Brig Commerce, of Hartford, (Con.)...* Hartford, 1817.

⁶⁸ Miranda: *Captive in Barbary*, 75.

⁶⁹ Baepler: *Barbary Captivity Narrative in American Culture*, 234.

⁷⁰ Paddock: *Narrative of the Shipwreck of Oswego*, 111–112.

és legénységének szabadulását nagyban megnehezítette a rabszolgaság intézménye az Egyesült Államokban.⁷¹

Összegzés

A muszlimok kalózkodása és ezzel párhuzamosan az amerikai állampolgárok rabsága Barbáriában befolyással volt az Egyesült Államok politikai és katonai életére, továbbá hatást gyakorolt annak kultúrájára is. A barbár fogságelbeszelés műfaj igen jelentős és népszerű volt a korai amerikai irodalomban, több millió olvasója volt az Amerikai Egyesült Államokban a 19. században. Fontos megjegyezni, Baepler szavaival élve, hogy „az afrikai fehér rabszolga alakja nemcsak az amerikai fekete rabszolga tükörképét prezentálta, hanem ezáltal felismerte és kritizálta a rabszolgaság intézményét az Egyesült Államokban is, illetve az amerikai közönség számára kialakított néhány első és a mai napig élő képeket az afrikaiakról”.⁷²

ZSOLT PALOTÁS

American Captivity Narratives in the Maghreb: Research Directions and Approaches

The Indian Captivity Narrative is a well-known literary genre in Early American Literature. Works that presented the life of the natives, and the American pioneers' interactions with them in the so-called Western Frontier overshadowed the captivity stories about the “North African Frontier of the U.S.” in many ways.

It is a fact that the captivity of sailors, merchants, and soldiers in the Barbary was a central theme in several works not only in Western Europe but also in North America. The present essay describes the research possibilities inherent in the investigation of the *Barbary Captivity Narrative*. Through selected narratives and excerpts, it demonstrates the impact these accounts and diaries had on the early thinking and historical perspective of the United States. The focus is on the relationship between slavery or/and captivity and the so-called captivity narrative.

The Barbary Captivity Narrative flourished in the United States in the 18–19th century, and it was a significant genre of Early American Literature. In addition, the narratives reveal some of the earliest impressions Americans had of Africa. Moreover, the genre not only presented American life in captivity, but also revealed the criticism of the institution of slavery in North America.

⁷¹ Baepler: *Barbary Captivity Narrative in American Culture*, 238.

⁷² Baepler: *White Slaves, African Masters*, 51.